

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

R. Özden SÜSLÜ(*)

Güney Anadolu yöresinde yaptığımız bir araştırma gezisinde yüksek kabartma tekniği ile yapılmış olan figürlü taşı Adana Arkeoloji Müzesi'nde tespit ettik. Müze kayıtlarında taşın Maraş'tan geldiği ve 76 B envanter numara ile saptanmıştır. Eser dikdörtgen şeklinde, 50 cm. yüksekliğinde ve 30 cm. genişliğindedir. Taş kalınlığı 4 cm ve kabartmanın yüksekliği ise yarım santimetredir (1) (Res. 1). Üstte taşın alınlık kısmında 3 dizi yazı görülür (Resim 1 a).

I. Süryanice Aziz Gevargüs

II. Bozuk yazı okunamadı.

III. Arapça Kitabede 701/1301 tarihi okunmaktadır.

Serpme yazılar sağ kenarda sırası ile : (Resim 1b)

El üstat

Yasemin

El Tahavi-El Nahvi-El Necavi

Sağ altta, atın arka ayakları arasında ise -İlâl-Ulâl veya Alâl (Resim 1c.). Ejder figürünün üstündeki yazı: El-Sersun şeklinde okunabilmiştir.

Taşın konusu bir süvarinin ejderle mücadelesidir, iki eli ile tutmuş olduğu kargıyı ejderin açık ağzına saplama anını göstermektedir (Resim 1).

Yuvarlak basık yüzlü, sakalsız, kulak hizasında dışa kıvrık saçlı olan süvarinin başı hâle ile çevrelenmektedir. Kapalı, yakalı, tirazlı, dar kollu giysisinin beli uçkurla bağlanmış ve uçkurun uçları çizmenin koncundan aşağıya kadar sarkmaktadır. Sağ yanda uçkura ta-

(*) Doç. Dr., Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Müze çalışmalarında yardımcı olan Y. Mimar S. TÜKER ve kitabenin tarihini okuyan R. Kalus'a teşekkürü borç bilirim.

kılı, ucu püsküllü, bıçak kını yer alır. Çakşırı da bol bir etek gibi görünmektedir.

Varka ve Gülşah minyatüründe Varka ve Rebi'nin mücadele sahnesindeki çakşırlar ile paralelliği görülmektedir(2).

Süvarinin sol omuzundan çapraz olarak bağlanan kurdele sağ yandan arkaya doğru uçmakta, bu da süvarinin hızını simgelemektedir. Eski Türklerde kurdeleler savaş işareti olarak âplere ve kuyrukları düğümlü atlara da takılırdı(3). Ön sol ayağı kalkık, kuyruğu Orta Asya atları gibi düğümlü olan atın, ayaklarının arasında küçük ve büyük iki düğümlü, kıvrık, açık ağızlı, sarkan dili, iri gözleri ve kulakları ile iki ayaklı bir ejder yer alır.

Ejder ile mücadele sahneleri 7-8. yy. Pencikent fresklerinde görülmektedir. Doğu efsanesinde Firdevsi'nin şehnamesinde Rüstem'in devi öldürmesi kompozisyonlarına bağlanır. Halbuki buradaki kompozisyon Aziz Georj'un ejderleri öldürme sahnesine daha yakın görülmektedir.

Ejderle mücadele temasının diğer bir örneği Konya Köşkü'nden gelme Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde 2902 Env. Numaralı Alaaddin Keykubat devrine ait 1220-37 tarihli stuk kabartmada görülür(4). Kuyrukları düğümlü atlar, başları haleli ve sorguçlu başlıkları olan karşılıklı süvariler yer alır. Sağ taraftaki süvari arslan, sol taraftaki ise atının ayakları dibindeki, sivri uzun kulaklı tırtıllı gövdesi olan ejderin ağzına, elindeki kargıyı saplamaktadır. Düğümlü olan atın

(2) Varka-gülşah, T.K.S. Hazine 841, S. 20a Varka ve Rebi mücadele sahnesi. MELIKIAN-CHIRVANI A. S. Le Roman de Varge et Golşah, Arts Asiatique, Numéro special XXII, S. 219-230.

M. K. ÖZERGİN, «Selçuklu Sanatçısı Nakkaş Abdülmü'min El Hoyi hakkında», Belleten 1970 CXXXIV, S. 219-230.

(3) E. ESİN, «Türk Kültür Tarihinin erken çağları üzerine araştırmalar», Türk Kültürü El Kitabı S. II, C. 1/b, İST. 1978, S. 105

«Türk Kültür Tarihinin erken çağları üzerine araştırmalar», Türk kültürü El Kitabı S. II, C. 1/b, İST.

(4) F. SARRE, Seldshukiche Kleinkuns, Berlin 1909, S. 21-23 Lev. III.

F. SARRE, Der kiosk von Konya, Berlin 1936, S. 52 Lev. II.

F. SARRE, (çeviri) Ş. UZLUK, Konya Köşkü, Ankara 1967, S. 59 Lev. II.

A. OGAN, E. KÜHNEL, İstanbul Müzelerinde Şaheserler. Berlin- Leipzig 1938. S. 17, R. 10.

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

kuyruğu ve ejderi öldürme şekliyle, figürlü taşa yakın bir örnektir (Resim 2).

Fatimi etkisinde yapılmış olan Palermo'da Kapella Sarayı'nın tavan boyamalarında aynı tema işlenmiştir. Hristiyan motifi olan Aziz Georj'un ejderle mücadelesini anımsatmaktadır(5) (Resim 3).

1272 tarihli Paris Milli Kütüphanede Persan 174 olarak kayıtlı olan ve Selçuklu Sultanı Gıyas El-Din Keyhusrev'e ithaf edilen Nasr. El-Din Sivasi'nin Tezkeresinde (Sayfa 83 a) (6), mavi renkli, kuyruğu düğümlü ata binmiş, yeşil renkli giysili kapalı yakalı uzun dar kollu tırazlı, başında 3 dilimli tacı olan kanatlı Tahmuras sağ omuzunda çapraz bağlanan geriye uçan kurdele ile hızını simgeler. Elindeki kılıcı ile iki düğümlü ve ağzı açık olan ejdere vurma anını göstermektedir (Resim 4).

Daha erken tarihli diğer bir örnek İst. Arkeo. Müz. İslâmi sikkeler seksiyonunda 1068 Env. numara ile teşhir edilen, II. Kılıç Arslan 1156-1192 oğlu, Malatya Meliki Kayser Şah adına kesilmiş olan sikke üzerinde süvari figürü görülür. Düğümlü büyük bir ejderi, süvari elinde kargısı ile öldürme anını gösteren bir örnektir(7) (Şekil 1).

Harput Artuklularına ait aynı müzede 1215 env. numara ile teşhir edilen(8) H. 584/1186 İmad el-Din Ebu Bekir adına kesilmiş olan bakır sikke üzerinde çiftler düğümler oluşturan uzun kuyruklu önden

(5) G. ÖNEY, «Anadolu Selçuklu Sanatında ejder figürleri» Belleten S. XXXIII. S. 130. Ankara 1969, S. 188.

Monnered de villard, U. le Pittura Musulmanca Al Saffito dello Capella Palatino. Palermo Roma 1950 fig. 153-155.

(6) E. ESİN, «Selçuklu devrine ait resimli bir Anadolu yazması».

Türk Sanatı Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri. İstanbul 1963, S. 560.

G. İNAL, Türk İslâm Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara kadar). Hacettepe Üniversitesi sosyal ve idari bilimler fakültesi sanat tarihi bölümü, 1976 Ankara. S. 44.

(7) AHMET TEVHİD, Meskukat-ı Kadime-i Selçukiye İST. 1309, S. 151 Lev. XLIV.

C. İ. ARTUK, İstanbul Arkeoloji Müzeleri. Teşhirdeki İslâmi Sikkeler Kataloğu C. I İST. 1971 S. 352. Lev. XLIV.

(8) C. İ. ARTUK, Y.G.E. S. 396.

Şek. 1- Bakır Sikke, İstanbul Arkeoloji Müzesi Env. No: 1068

iki ayaklı, açık büyük ağızlı dili sarkan ejderin üzerine binmiş profilden görülen süvari figürü yer alır. Kısa, dışa kıvrık saçlı figürün bedeni çıplak, beli uçkurla bağlı uzun pantolon giymiş ve sol elinde dişli çatalı havaya kaldırmıştır. Ejder yer altı ve karanlığı sembolize ettiğine göre bu kompozisyonda süvarinin karanlığa karşı zaferini simgeler (Resim 5). Topkapı Sarayı Müzesi'nde 2/1792 env. numara ile kayıtlı olan ve 13. yy.'a ait Anadolu menşeli altın kakma tekniği ile yapılmış bir çelik ayna üzerinde Şahin'le avlanan avcının atı-

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

nın ön ayakları arasında ve madalyonun kenarında ejder çifti ile birlikte çeşitli figürlerin işlendiği görülen kompozisyonda ejder çiftinin av sahneleri ile birleştiğini görüyoruz (Resim 6). Tılsım ve büyü gâyesi ile yapılan bu aynanın ava uğur getirdiği için kullanıldığı tahmin ediliyor. İran Selçuk Sanatında bu çeşit kompozisyonlara rastlanmaktadır(9).

Ejder Motifinin daha değişik bir kompozisyonu İst. Arkeo. Müzesi İslâmi sikkeler seksiyonunda 1233 Envanter numara ile teşhir edilen ve 606/1209 Nasr el-Din Artuk Arslan adına, Mardin kesimli Bakır üzerinde görülmektedir(10). Kuyruk ucu tek düğümlü ejderle nihayetlenen bir arslana binmiş olan süvari dört nala gider şekilde tasvir edilmiştir (Resim 7). Bu kompozisyonda iki zıt prensip birleşmektedir. Güneş ve Ay sembollerinin tek figür halinde birleştirildiğini tahmin edebiliyoruz. Arslan, Aydınlık-Güneş, Ejder ise Ay, Yer altı ve karanlığı sembolize ediyor.

Bu kompozisyonun yakın örneğini Paris Milli Kütüphanesinde Persan 174 kayıtlı olan Nasr El-Din Sivasî'nin Tezkeresinde (Sayfa 86 b), arslana binmiş figürün kapalı yakalı uzun dar kollu tırazlı, giysisi dizkapağında, kırmızı çizmesinin koncuna kadar inmektedir (Resim 8). Başında yüksek kenarlı bir taç, sağ elinde başındaki tacın benzerini tutar, sol elinde ise tek düğümden oluşan ağzı açık bir ejder tutmaktadır. Güneş ve ay motifi burada ayrı düzenlenmiştir. Süvari figürü ise hakimiyetin simgesidir.

Aynı el yazmanın sayfa 11b de iki başlı mavi renkli çift düğümden oluşan ağızları açık olan ejderlerin konumuz olan taş üzerindeki ejderle paralelliği açıkça görülür (Resim 9). Sol taraftaki kuş ve ağaç motifi ise kâinatı, ejder de yer altını, Ay'ı simgeler.

(9) G. ÖNEY, «İran Selçukluları ile mukayeseli olarak Anadolu Selçuklularında atlı av sahneleri». *Anadolu (Anatolia)* vol XI, Ankara 1969.

(10) C. İ. ARTUK, I Y.G.E. S. 402.

İstanbul I N. 74

BM III No. 438 .

Behzad Butak I, No. 43

Mahrukkizade Cafer bey koleksiyonu.

(11) B. KARAMAĞARALI, *Ahlat mezartaşları*. ANKARA 1972. S. 187 Res. 734-234a
G. ÖNEY, «Anadolu Selçuklu sanatında ejder figürleri», *Bellekten C. XXXIII*. S. 130 ANKARA 1969 S. 176 Res. II.

Ejder figürleri Anadolu Selçuklu yapılarında ve mezar taşlarında çeşitli örnekleriyle, şifa, bolluk bereket ve kötü ruhlardan koruyucu inançların simgesi olmuştur.

Ahlat mezarlığında bir grup oluşturan dört mezar taşında simetrik ejder kabartmaları işlenmiştir(11).

Örneğin : Kırmızı tüften yapılmış ve Meydanlık kabristanının orta kısmında dikdörtgen şeklinde uzun lahit 13 yy. a tarihlenmektedir. Dikdörtgen şeklinde çıkıntılı panonun ortasında düğümlü, kulaklı, iki başlı ejder yer alır. Ejder başları aşağı doğru kavis yapmaktadır (Şekil 2).

Şek. 2- Ahlat Mezartaşında ejder tasviri

Konya kalesinden gelme 1394 Env. numara ile kayıtlı olan büyük bir düğümden oluşan sivri kulakları, açık ağızlarından çıkan iki çattallı uzun dilli ejder(12) (Resim 10). Anamur Ak camii'nde tek düğümden oluşan ejder sade olarak işlenmiştir (Şekil 3) (13). Türk İ-

(12) G. ÖNEY, Y.G.E. S. 176 R. 2

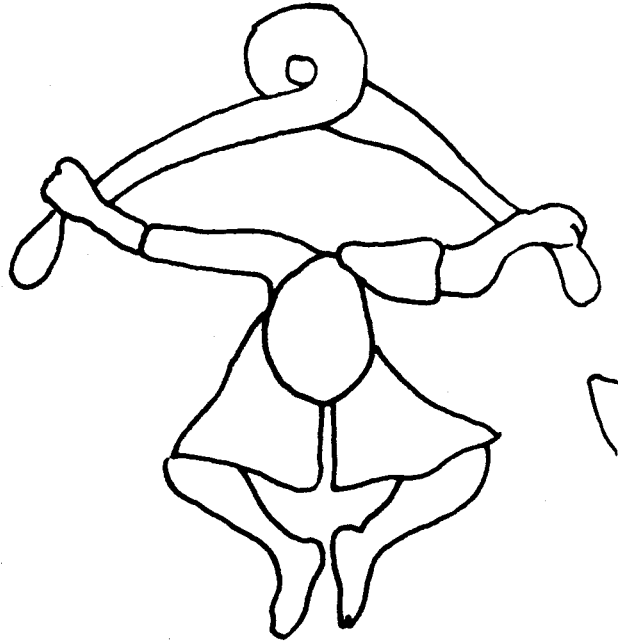
(13) G. ÖNEY, Y.G.E. S. 176, R. 12a, b

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Şek. 3- Anamur Ak Cami'de Alaeddin Keykudad devrinden Kitabenin altında ejder tasviri (G. Öney)

İslâm Eserleri Müzesi Env. No: 102'de kayıtlı olan tek düğümlü stilize olmuş ejder figürünü bronz ibrik üzerinde de izleyebiliyoruz (Şekil 4) (14).

Şek. 4- Bronz ibrikten ejder tasviri

(14) Ü. ERGİNSOY, İslâm Maden Sanatının gelişmesi, İST. 1978, S. 440.

13. yy. a ait büyük bir ihtimalle Konya'da dokunan simli ipek (Brokar) kumaş üzerinde (15), kırmızı altın işlemeli çift başlı kartalardan oluşan madalyonlar arasında ayak ile kuyrukları yarım palmetlerle nihayetlenen ve uzun dilleri açık ağızlarından sarkan ejderler de değişik malzeme üzerinde bir örnektir (Resim 11).

El Cezeri tarafından hazırlanan otomata olarak isimlendirilen, mekanik aletlerin bilimsel işlemlerini gösteren el yazma «kitab fi El-Hiyel El-Hendesiya» Topkapı Sarayı Müzesi'nde Ahmet III. kitaplığında No. 3472 olarak kayıtlı olan Artuklu Emiri Nasreddin Mahmud'un emriyle Diyarbakır'da (Amida) 1206 tarihinde hazırlanmış olan el yazmada da ejder figürlerinin yakın örneklerine rastlanmaktadır (16).

Fil saati (sayfa 46 a): (Resim 12) 34x25 cm. ölçüsünde profilden görülen filin üzerinde bir zenci, sağ elinde bir kazma sol elinde bir sopa tutar. Zencinin bedeni yeşil bir kumaşla kaplı, şalvarı ise beyazdır. Filin sırtında ise yüksek bir tahtıravanda oturan diğer bir figür harap vaziyettedir. Tahtıravanın iki sütununu birbirine bağlayan kirişin tam ortasında iki başlı tek düğümünden oluşan bir ejder görülür. Tahtıravanın sol üst yanında diğer bir figür ejderin ağzına yukardan aldığı topları ejderin ağzından geçirerek alttaki vazoya yollamaktadır. Filin sırtında oturan adam bu harekete bağlı olarak her top ge-

(15) G. ÖNEY, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*.

Anadolu Selçuklu Kumaş Sanatı, ANKARA 1978, S. 133.

(16) E. BLOCHET, *Musulman Painting, 12-17 th. Century*, London 1929.

Mehmet AĞAOĞLU, «on a Manuscript by al-Jazari», *Parnossus*, vol. 3, No. 7 New York 1931. S. 27.

Ivan STCHOUKINE, «Un manuscrit du traite d'al-Jazari sur les automates du VII e siecle de L'hegire», *Gazette des Beaux-Arts*, 6 th. per. vol 2. 1934. S. 134-140.

H. W. GLIDDEN, «A note on the Automata of al-Jazari», *Ars Islamica*, vol. 3. 1936 S. 115.

F. E. KARATAY, *Topkapı Sarayı Müzesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, C. 3, No. 7144, İstanbul 1960.

İBRAHİM HAKKI KONYALI, «8 asır evvel Türk Sarayları Makineleşmişti», *Kara Amid*, C. 2, No. 5 Diyarbakır, Nisan 1969 S. 2-6.

E. S. GRUBE, *Miniature Islamiche dal XIII al XIX secolo* Venice 19, 1962. S. SANCAKTAROĞLU, «Artukoğulları Çağında Makineleşen Türk Dünyası», *İlgi*, S. 22, Ocak 1978 İstanbul S. 10.

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

lişinde davulu çalar. Figürlerin giysileri devir karakterine uygundur(17).

Aynı el yazmadan (sayfa 121 b) İbrikli köle cihazı: Emir in abdest alması için köle otomatik su döker. Gümüşten yapılmıştır. Kapağın üzerinde kuş, ibiği tek başlı sade görünüşlü ejderdendir. Köle sol elinde havlu ve bir ayna tutmaktadır. Otomatik şekilde ibrikten su dökülürken kapağın üzerindeki kuş ısıklık çalar. Kölenin yuvarlak yüzü, iri gözleri ve örgülü uzun saçları Orta Asya Türk tipini simgeler. Mavi renkli bol çakşırı dizkapağının üzerindedir. Kaftanının eteği çakşırının hizasındadır. Kolları tırazlı, ayağında sivri burunlu, uzun gonclu çizme görülür. Aynı el yazmada (sayfa 169a) çift düğümlü karşılıklı iki ejder arasında arslan başı görülür.

Aynı örnekten Süleymaniye kitaplığında (Ayasofya 3606 sayfa 233 a) bulunan El Cezeri'nin otomat olarak mekanik aletleri tasvir eden minyatürler arasında da görülür. Bu kompozisyonun yakın örneğinde (Resim 14), aynı el yazmada (sayfa 56a) ejder figürü daha sade olarak görülür (Resim 15).

13. yy. Artuklu devrine ait Cizre Ulu Camii'nden gelme Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde 3749 envanter numara ile teşhirde olan, tunç kapı tokmağında da karşılıklı ejder figürleri koruyucu anlamdadır.

Varka ve Gülşah minyatüründe (sayfa 49 a), Hilâlin önünde ağlayan Varka kompozisyonunda sol tarafta çift ejder figürü stilize ve sade olarak işlenmiş, burada kompozisyonu doldurma motifi olarak kullanılmıştır.

Artuklu devrine ait Diyarbakır Müzesindeki mezar taşı üzerinde(18) değişik ve sade olarak görülen örnektir (Resim 16).

Daha erken tarihli Pseudo Galen'in kitab-ı Tiryak'ı (Paris Bibliothéque National Arabe 2964 ile kayıtlı olan) (19), 1199 tarihinde

(17) MUHAMMED A. HUSEYİN, *Les origines du livres du papyrus au codex*, Leipzig 1973, S. 30 otomata New York nüshasından 1315 de Suriye'de kopye edilmiştir.

(18) N. DİYARBEKİRLİ, «Artukluoğullarına ait olması muhtemel bir mezar taşı» *Türk Sanatı Tarihi I. İST. 1963 S. 579, R. 3.*

(19) K. HOLTER, «Die Galen-Handschrift und die Mahamen des Hariri der Wiener National Bibliothek.» *Jahrbuch der kunsthistorischen sammlungen in Wien*, N. F. XI (1937), S. 1-48.

kimliği bilinmeyen Muhammed adlı bir kimse için hazırlanan eserin takdim sayfasında, iki ejderin oluşturduğu madalyonun içinde elinde hilâl tutan bağdaş kurmuş figür, iki yanında maiyeti ve dört melek figürü madalyonu tutarlar. Melek figürleri gök kubbeyi harekete getirirler. İhtimal olarak ayı tehdit eden bulutları temsil eden bereket sembolü tasvir edilmiştir. Hilâl tutan figür ayın sembolü, ejderler de bulutları simgelediklerine göre ejderler ayı tuttuğu zaman yağmur ve bereket getirecektir. Böylece kitabın sahibine bereket temennisi ile takdim sayfası olarak resmedilmiştir (Resim 17). Aynı anlamda melekler, figürlü taşımızda, süvarinin başı üzerinde bir çetr tutarlar ki bu da zaferini simgeler.

Kitab al-Agani, (Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi 1566, Cilt XIX): 1218-1219 tarihine ait olan ve Musul emirine Bedreddin Lülü'nün isteğine göre yapılmış olan eser 17x12.8 cm. ölçüsündedir(20). Kompozisyonda, Bedreddin Lülü bin Abdullah ortada, bir taht üzerinde oturmaktadır. Elinde ok ve yay bir atış yapmaya hazırlanmaktadır. Sağ ve solunda arka arkaya ikişer kişilik iki muhafız dizisi görülmektedir. En arkada ise emirin başının iki yanında uçan ve çetr tutan iki melek figürü görülmektedir. Figürlü taşımızdaki meleklerle aynı paraleldedir (Resim 18).

Kitab al-Agani el yazması: (Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi 1565, C. XVII): Takdim Minyatüründe, Bedreddin Lülü atına binmiş olarak merasim anında görülmektedir. Sahnenin ön plânında, kılıçlarını omuzlarına dayamış 7 asker figürü saf halinde görülmektedir. Her askerin elbisesi başka başkadır. Askerler vakar ve sükûnet içinde görülürler(21).

Emir Bedreddin Lülü, minyatür merkezinden üst çerçeveye doğru yükselir. Kompozisyonun büyük kısmını kaplar. Emir; burada çok güzel süslenmiş bir at üzerine binmiş vaziyettedir. Emir, iki muhafız asker safı arasında görülmektedir (Resim 19). Emir Lülü'nün başının sağ ve solunda iki uçan melek figürü vardır. Bunlar zaferi simgeler. Meleklerin kırmızı elbiseleri altın yaldızlı rumilerle süslü-

D. T. RİCE, L'art de l'İslâm, Paris 1965, S. 1.

G. İNAL, Başlangıcından 14. yy. a kadar Türk İslâm Tasvir Sanatı, 1978 Hacettepe Üniversitesi yayınlanmamış Prof. tezi, S. 97.

(20) J. SOURDEL-THOMINE-B.SPULER, Die Kunst des İslâm, Berlin 1973, L.XXX.

(21) D. T. RİCE, Y.G.E. S. 104.

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

dür. Melekler Emir Lülü'nün başının etrafına hâle şeklinde süslü bir çetir tutarlar. Konumuz olan figürlü taşımızla aynı paraleldedir. Sağdaki meleğin vücudu daha iridir ve ayakları arasında altın yaldızlı noktalarla süslenmiş lacivert bir fon görülür. Bu şekil gök yüzünü simgeler, bu iki meleğin gökten gelmiş oldukları gösterilmek istenmiştir.

1180 tarihli Artuklu bölgesinden gelme, Nür el Din Muhamet adına kesilmiş olan bakır sikke üzerinde (İstanbul Arkeoloji Müzesi İslâmi Sikkeler seksiyonunda 1205 envanter numara ile kayıtlı) taht üzerinde oturmuş sağ elinde hükümdarlık sembolü olan küre bulunan, sol elini ise dizine dayamış (Şekil 5), başında sivri uçlu başlığı (ser-

Şek. 5- Bakır Sikke, İstanbul Arkeoloji Müzesi Env. No: 1205.

puşu) olan hükümdarın tahtını çevreleyen örgülü bordür, üçgen şeklindeki örgü motifi ile nihayetlenir. Tahtın iki yanında yukarıda kanatlı iki melek figürü çetir baldakin ile tahtı korur şekildedir. Aynı yaklaşımı figürlü taşımızdaki melek figürlerinde görmekteyiz (22). Artuklu bölgesinden gelme diğer bakır sikkede figürün sağında tek melek figürü yer alır (23) (Resim 20).

Konya Karatay Medresesi Müzesi'nde teşhirde olan ve Beyşehir gölü kenarında Alâaddin Keykubad'ın yazlık sarayı olan Kubadabad'da bulunmuş olan alçıdan yapılmış atlı av sahnesini gösteren panoda, başı haleli, kaftan giysili saraya ait bir avcının arkasındaki melek figürünün uğur getirici olarak kullanıldığını düşünebiliriz. Köşe dolgularındaki kanatlı masklar da aynı anlamda kullanılmıştır (24) (Resim 21).

12-13 yy. a ait bir Keşan keramiğinde de aynı melek figürünü görebiliyoruz (25) (Resim 22).

Konya Kalesinden gelen ve İnce Minareli Medrese Müzesi'nde teşhir olan Melek figürleri de aynı anlamda kullanılmıştır (26) (Resim 23a-b).

Musul'da Al-han'ın kapısındaki ejder mücadelesini tasvir eden kompozisyonda zaferin izleri figürün yüzünde gayet açık görülmektedir.

Bu sahneler, hristiyan sanatında Aziz Jeorj, İslâm sanatında ise Hızır İlyas'dır (27) (Resim 24).

Aynı mücadele sahnelerinden diğer bir örnek (Resim 25) (28) «Erivan Müzesinde». 12 ve 13. yy.larda ejderle mücadele sahnelerinin çeşitli malzemeler üzerinde çok yaygın olduğunu örneklerle gördük.

Maraş'tan gelmiş olan figürlü taşımız, bir ihtimalle Maraş kalesinden veyahut bir mezar taşı olabilir ki sahibinin zaferini simgeler,

(22) A. ARTUK, Y.G.E. S. 392 Lev. II 1205

(23) A. ARTUK, Y.G.E. S. 391, Lev. I 1200.

(24) G. ÖNEY, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, ANKARA 1978, S. 74 R. 52.

(25) A. U. POPE, *Survey of Persian Art*, Volume V, New York 1938, S. 673. 13.

(26) F. SARRE, (Çeviri) Ş. UZLUK, *Konya Köşkü ...* S. 2 fig. 3.

(27) F. SARRE, Y.G.E. S. 17 fig. 25.

(28) Resim veren Prof. Dr. G. ÖNEY'e teşekkürü borç bilirim.

FIGÜRLÜ BİR TAŞ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

eğer Maraş Kalesinden gelmiş ise kale koruyucusu olarak da düşünülebilir. Maraş şehri, Arap-Bizans hakimiyet bölgelerinde sınır şehri idi. Rakip devletlerin zaman zaman tahribine uğramış, her defasında yeniden eski haline dönüşmüştür.

Kılıç Arslan II.nin oğlu Gıyas al-Din Keyhusrev 605/1208 de Maraş'ı zaptetti ve Husam al-Din'i şehre vali tayin etti. Daha sonra oğlu ve torunu Nusret al-Din vali oldu, 50 sene hakimiyeti sürdü. Yerine geçen kardeşi İmad al-Din, gürcü hücumlarına dayanamayarak şehri terk etti. 656/1258 de kent Moğol istilâsına uğradı. Mısır Memluklarından Baybars I 670/1271, İsa B. Mubin kumandasındaki orduyu Halep'ten Maraş'a göndererek Moğolları şehirden çıkarttı. Bir müddet sonra Ermeniler şehri ele geçiriyorlar. 697/1297 Halep naibi Bilban Tabahi, Laçın'ın hesabına şehri geri alıyor (29). Konumuz olan figürlü taş 701/1301 tarihli olduğuna göre Türk Memlukları Laçın devrine rastlamış olmaktadır.

(29) B. ATALAY, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, İSTANBUL 1921.

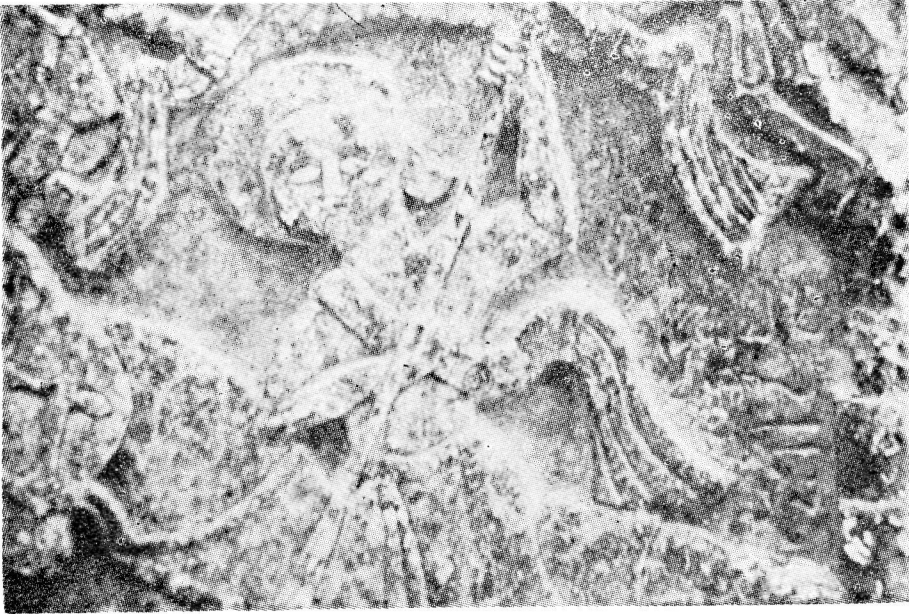
İSLÂM Ansiklopedisi. Maraş Maddesi C. 7, S. 311-315.

Res. 1- Figürlü taş, Adana Müzesi.

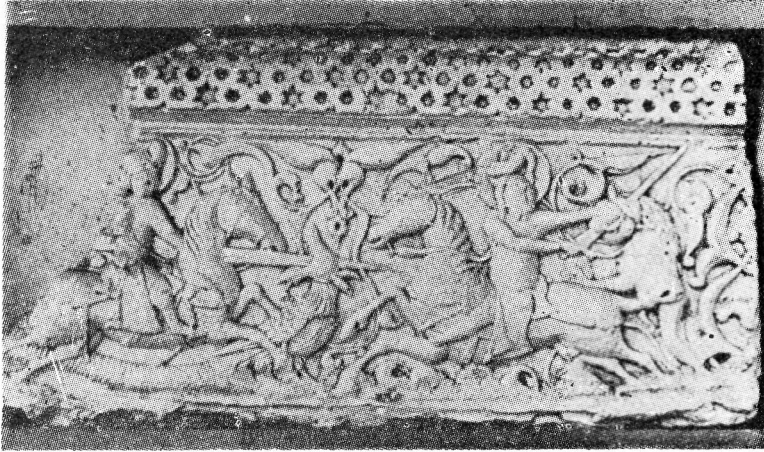
Res. 1 a- Figürlü taştan detay

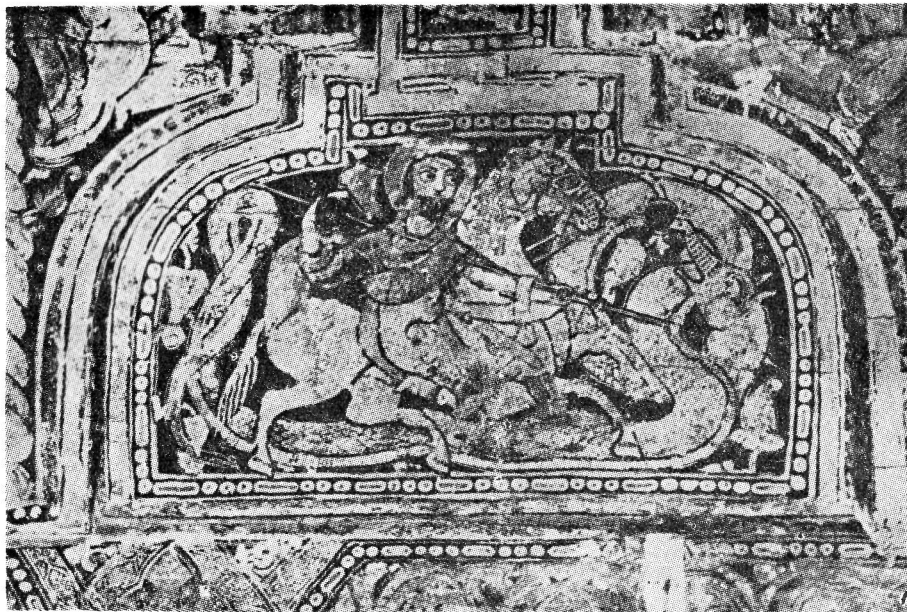
Res. 1 b- Figürlü taştan detay

Res. 1 c- Figürlü taştan detay

Res. 2- Stuck kabartma, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi,
Env. No: 2902

Res. 3- Palermo, Capella Palatina

Res. 4- Nasr El-Din Sivasî, Persan 174, s. 83;
Paris Milli Kitaplığı.

Res. 5- Bakır sikke, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No: 1215

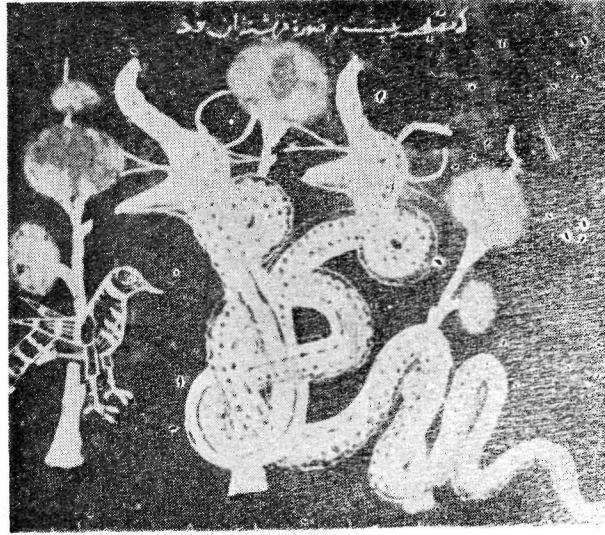
Res. 6- Çelik ayna, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi,
Env. No: 2/1792.

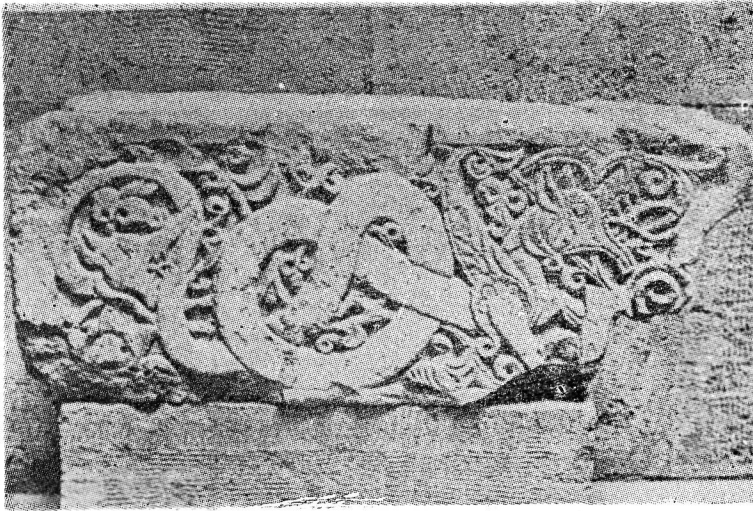
Res. 7- Bakır Sikke, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No: 1233

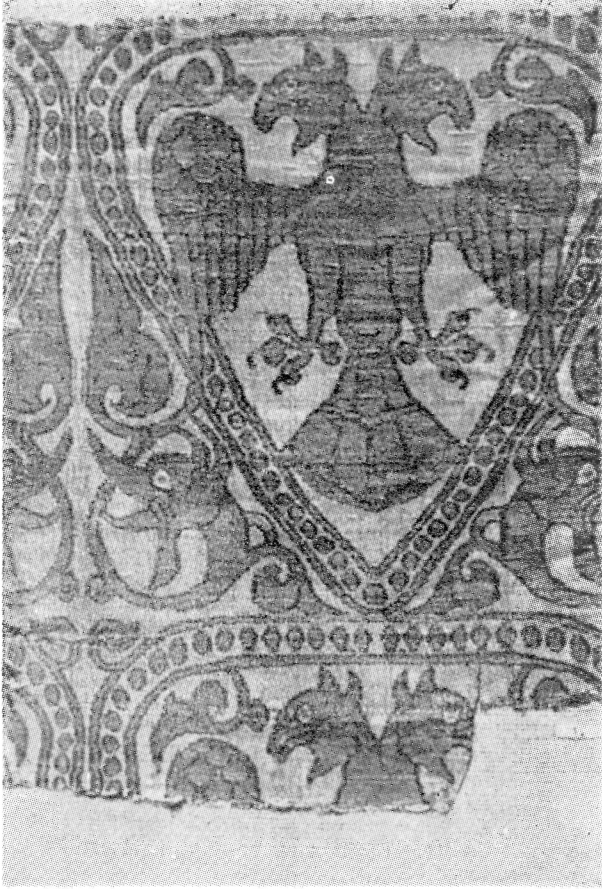
Res. 8- Nasr El-Din Sivasî, Persan 174, s. 86 b;
Paris Milli kitaplığı

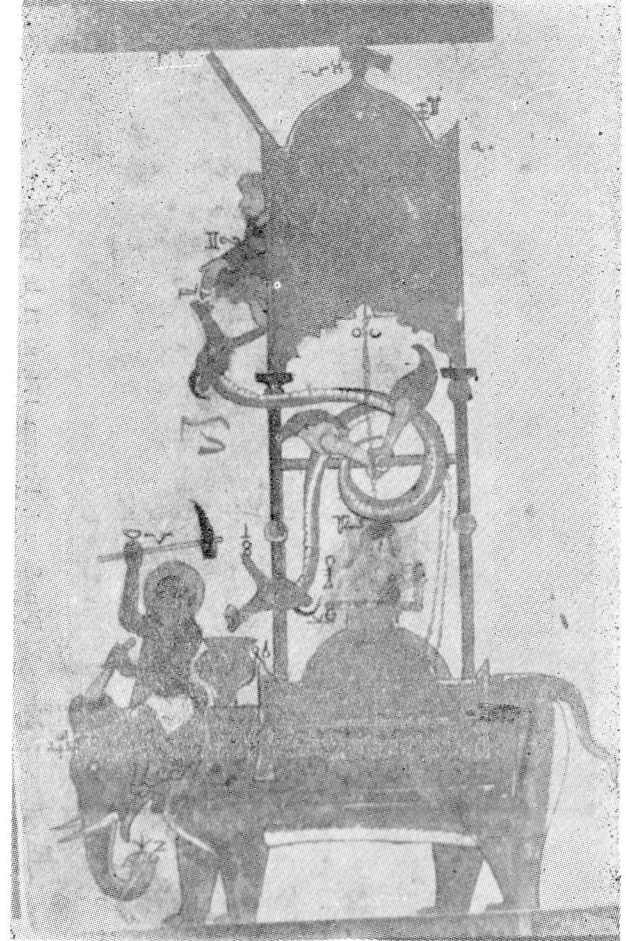
Res. 9- Nasr El-Din Sivasî, Persan 174, s. 11 b; Paris
Milli Kitaphı

Res. 10- Ejder, Konya İnce Minareli Medrese Müzesi.

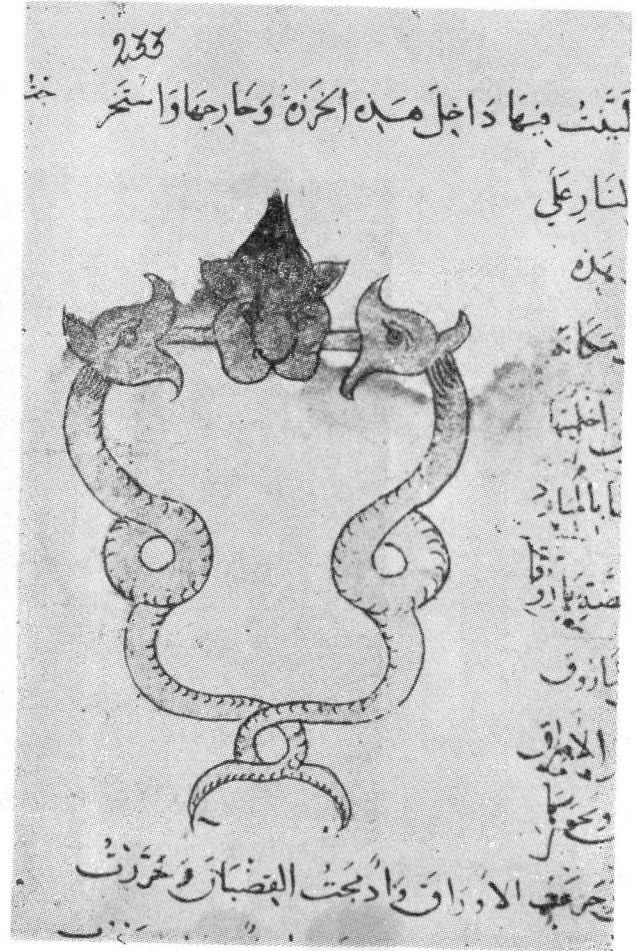
Res. 11- Altın İşlemeli Kumaş, 13. yy. Berlin Kunst
gewerbe Müzesi

Res. 12- Fil saat, Otomata, İstanbul Topkapı Sarayı
Müzesi, Env. No: 3472, s. 46a

Res. 13- İbrikli köle. Otomata, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Env. No: 3472, s. 121a

Res. 14- Ejder. Otomata, İstanbul Süleymaniye kitaplığı (Ayasofya 3606), s. 239.

Res. 15- Otomata, İstanbul Süleymaniye kütüphanesi
(Ayasofya 3603), s. 56 a.

Res. 16- Artuklu mezartaşı, Diyarbakır Müzesi.

Res. 17- Kitab-ı Tıryag, Paris Milli Kitaplığı, (Arabe, 2964)
s.1a.

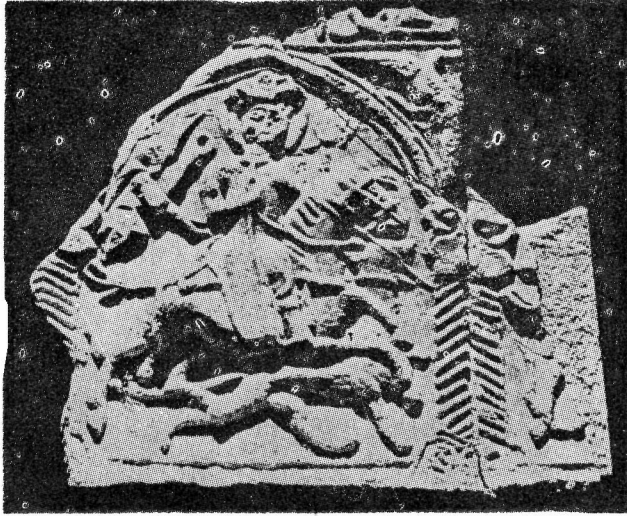
Res. 18- Kitab al-Agani, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi 1566, C.XIX.

Res. 19- Kitab al-Agani, İstanbul Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi. C. XVII, s. 1 a.

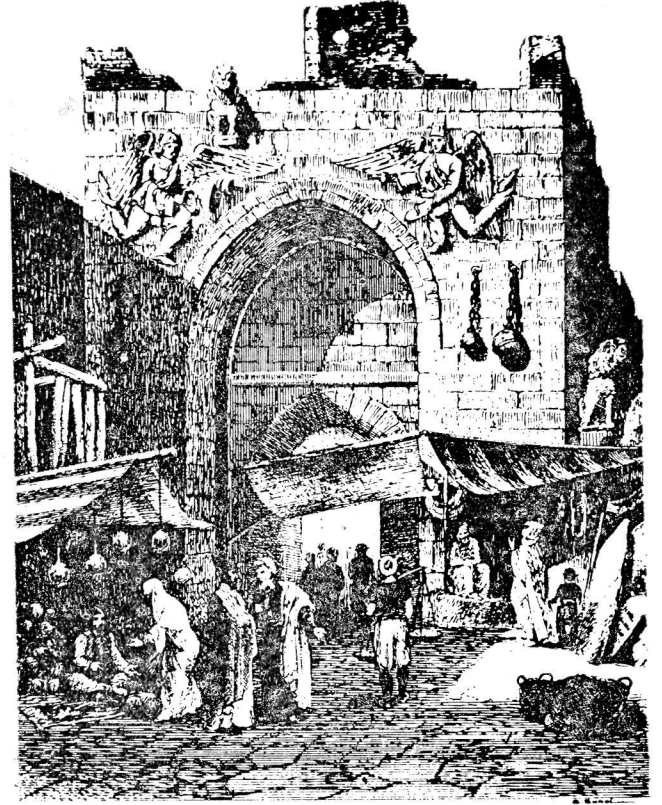
Res. 20- Bakır Sikke, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No: 205.

Res. 21- Stuck, Konya Karatay Medresesi Müzesi.

Res. 22- Keşan Keramiği, Londra Victoria and Albert Müzesi.

Res. 23 a- Konya kalesi (F. Sarre'den).

Res. 23 b- Taş kabartma, Konya İnce Minareli
Medrese Müzesi.

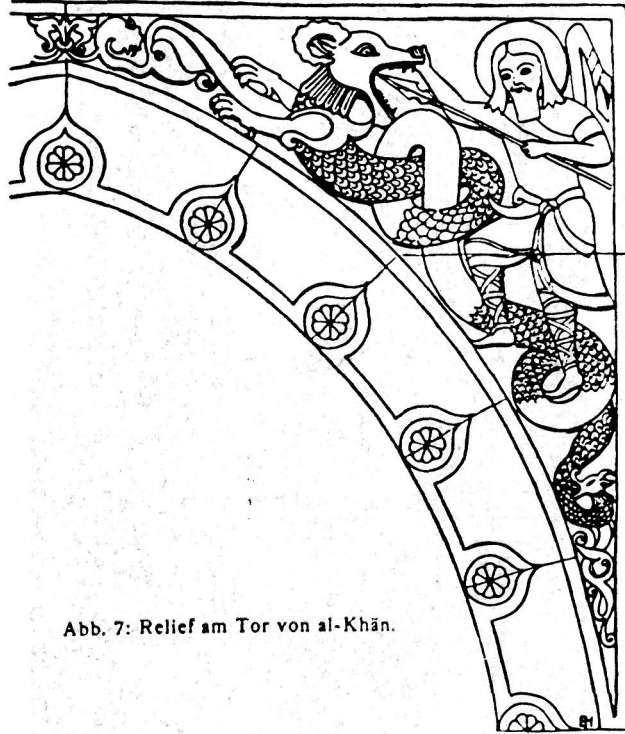

Abb. 7: Relief am Tor von al-Khān.

Res. 24- Musul Alhan kapısından kabartma.

Res. 25- Taş kabartma, Erivan Müzesi.